

LBRIS

We know
books

CHARLES DIEHL

VENETIA
Istoria întemeierii
unei republici

Traducere de L.T. Boga

Ediție îngrijită de Maria Angel

Editura CARTHEMIA

București, 2025

Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă, stocată sau transmisă
sub altă formă fără acordul prealabil scris al editurii.

La editarea acestei cărți s-a folosit ediția apărută la Editura Națională Gh. Mecu,
în anul 1940. Prezenta ediție a fost revizuită în conformitate cu normele limbii
literare actuale.

Copyright © Editura CARTHEMIA, 2025
LA RÉPUBLIQUE DE VENISE

Redactare și corectură: Maria Anghel
DTP: Nicoleta Radu
Copertă: Tatiana Daniela Popescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DIEHL, CHARLES

Veneția : istoria întemeierii unei republici / Charles
Diehl ; trad. de L.T. Boga ; ed. îngrij. de Maria Anghel. -
București : Carthemia, 2025
ISBN 978-630-95100-6-8

I. Boga, L.T. (trad.)
II. Anghel, Maria (ed. îngrij.)

94

Editura CARTHEMIA
București, str. Osiris nr. 24, sector 5
telefon: 0753.103.442
e-mail: edituracarthemia@yahoo.com

Cuprins

Prefață.....7

CARTEA I

Întemeierea Republicii

Din secolul al V-lea până în secolul al XI-lea 11
Capitolul I. Originile Veneției..... 11
Capitolul al II-lea. Apariția măreției venețiene.
Din secolul al VI-lea până în secolul al XI-lea..... 19

CARTEA A II-A

Cauzele măreției venețiene în Evul Mediu

**Din secolul al XI-lea până la sfârșitul
secolului al XV-lea**..... 32
Capitolul I. Negoțul venețian..... 32
Capitolul al II-lea. Cucerirea Orientului și
imperiul colonial al Veneției..... 45
Capitolul al III-lea. Constituția Veneției și
guvernul Republicii 74
Capitolul al IV-lea. Gloria Veneției..... 105
Capitolul al V-lea. Viața și sufletul venețian 124

CARTEA A III-A

Evoluția Veneției

**De la mijlocul secolului al XV-lea până la
sfârșitul secolului al XVI-lea** 143
Capitolul I. Ruina imperiului colonial. Veneția și
turcii 143
Capitolul al II-lea. Decăderea comerțului venețian ... 156
Capitolul al III-lea. Politica continentală
a Veneției..... 170

Capitolul al IV-lea. Veneția în secolul al XVI-lea. Orașul, moravurile, literele și artele.....	185
Capitolul al V-lea. Administrația și diplomația venețiană.....	211

CARTEA A IV-A

Sfârșitul Veneției	222
Capitolul I. Politica externă a Veneției în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea	222
Capitolul al II-lea. Guvernul Republicii și viața venețiană din secolul al XVIII-lea	233
Capitolul al III-lea. Sfârșitul Veneției	248

PREFAȚĂ

Există o Veneție romantică, aceea a lui Byron, a lui Musset și a lui George Sand: de această Veneție, fermecătoare, fără îndoială, dar poate și puțin convențională, și a cărei glorie e făcută din multă literatură și din puțin snobism, nu va fi vorba în această carte. Există o altă Veneție, aceea despre care s-a spus atât de frumos că este „cea mai formidabilă lecție de energie activă și de aplicare practică întâlnită în istorie”. Despre această Veneție am vrut să scriem aici, nu o nouă istorie, istorie de atâtea ori scrisă, ci să studiem regimul politic, evoluția istorică și să determinăm, dacă intenția nu e prea îndrăzneată, cauzele care i-au hotărât mărirea și decăderea.

În succesiunea complicată și diversă a formelor politice, cunoscute pe rând de popoarele europene, Veneția ocupă un loc aparte. Constituția sa este una dintre creațiile cele mai originale și cele mai de seamă pe care le-a văzut născându-se istoria instituțiilor; ea oferă tipul clasic – și aproape unic – al unui guvernământ pur aristocratic, al unei republici patriciene, în care puterea se concentrează în mâinile unei oligarhii, puțin numeroasă, strâns închisă și foarte egoistă în ce privește privilegiile ei. Dar și mai demn de atenție este poate faptul că acea operă politică, născută din împrejurările vremii și în multe privințe artificială, a fost, prin voința hotărâtă a acelor care au prezidat-o, o operă durabilă.

Constituția Veneției s-a menținut, fără revoluții și aproape fără schimbări, timp de aproape o mie de ani și a făcut din cetatea pe care a cărmuit-o nu numai un stat solid și puternic, ci o mare putere mondială. Studiarea mecanismului Constituției venețiene și determinarea cauzelor care au dat acestui oraș, așezat într-o situație diferită, un regim atât de special sunt unul dintre punctele principale pe care ni le-am propus aici.

CARTEA I

Întemeierea Republicii Din secolul al V-lea până în secolul al XI-lea

CAPITOLUL I

Originile Veneției

*Laguna venețiană. Primele așezări. Viața în lagună. Torcello.
Întemeierea Veneției.*

Prin poziția sa geografică, prin originile și primele dezvoltări ale istoriei sale, prin diferitele influențe suferite în începuturile ei, Veneția este un oraș cu totul deosebit. În prezent, împrejurul ei, în laguna care o înconjoară, există o serie de orașe moarte care au precedat-o în istorie, care i-au pregătit oarecum apariția și care explică mărirea ei. Spre aceste mici Veneții, prevestitoare ale mării Veneții, dar care n-au avut vremea să se dezvolte și norocul să înflorească, trebuie să ne aruncăm mai întâi privirile. Trecutul lor îndepărtat, din care s-au mai păstrat încă aproape ciudat de viu câteva aspecte, aruncă o rază de lumină în istoria cetății San Marco: acest trecut este introducerea sa firească și necesară.

Laguna venețiană. Privind o hartă a Italiei de Nord, primul lucru care ne izbește este un fenomen geografic. Pe toată coasta nord-vestică a Adriaticii, de la Reno la Isonzo, de la Ravena la Aquileia, se întinde o câmpie joasă, mlăștinoasă, transformată mereu de neastâmpărul apelor. Marile fluvii care vin dinspre Alpi coboară încet, leneș, spre mare, încărcate cu

Veneția nămolul și sedimentele adunate în lungul lor parcurs; aceste sedimente sunt depuse de ele, înainte de a se revărsa în Adriatică, și astfel în această regiune joasă, pământul se întinde mereu, răpind din spațiul mării.

Lungi brăuri de nisip – *lidi* – se înșiră în fața coastei, întretăiate din loc în loc de gurile fluviilor; în spatele acestor brăuri litorale se aștern mari pânze de ape, puțin adânci, lagune, presărate cu un arhipelag de mici insule. Astfel, în fața uscatului, pe marginea coastei, se desfășoară o câmpie semi-acvatică: acestea sunt *Țările de Jos* venețiene.

De două ori pe zi, după cum urcă sau scade fluxul Adriaticii (se știe că, spre deosebire de restul Mediteranei, această mare are un flux și un reflux de o amplitudine apreciabilă), aspectul acestei regiuni se transformă. La flux, totul este acoperit de apă, în afară de câteva insule, încununate de turnuri, pe suprafața lagunei, doar parii mari ies la iveală, încercuind locurile de mică adâncime și însemnând canalele navigabile. La reflux, dimpotrivă, aceasta nu mai este decât o câmpie de alge verzi, străbătută de canalele întortocheate; locurile neadânci, în care strălucesc pete de apă stătută, ies la iveală; insulele se ridică mai solide, rareori acoperite de valuri.

Priveliște ciudată, în care totul este neobișnuit, pământul și cerul, clima și atmosfera. Peste bălțile pe care le încrețește vântul se joacă și scліpește lumina; apele verzui și plumburii alternează cu nisipurile fără culoare; pe suprafața mișcătoare și strălucitoare culorile se schimbă și se îmbină într-o continuă reînnoire. Însăși câmpul viziunii se transformă; nu se mai văd contururi nete, nu mai apar linii precise; doar pete vibrând sub culoarea schimbătoare. Atât de intens, încât după părerea lui Taine, spectacolul contemplat fără încetare, aerul umed, aburii molatici ridicați deasupra apei, jocurile luminii într-o atmosferă specială, au avut și ele influență asupra caracterului artei venețiene.

În orice caz, între aportul fluviilor și asaltul perpetuu al mării, regiunea se modifică de la secol la secol. Orașe care pe vremuri se aflau pe litoral se găsesc în prezent, datorită muncii neobosite a fluviilor, destul de adânc în interiorul țării și înaintarea continentului în dauna valurilor ar fi fost și mai mare dacă o înceată și neîntreruptă prăbușire a malului nu ar compensa puțin efectele. Cu toate acestea, Ravena și Aquilea au devenit orașe continentale și însăși laguna venețiană ar fi fost expusă riscului de a fi acoperită, dacă venețienii nu ar fi întors pe cale artificială, spre sud, cursul fluviilor Brenta și Bacchiglione și pe acela al fluviului Sile, spre nord.

În alte locuri, Adriatica roade și înghite pământurile. Astfel, de-a lungul litoralului, s-a format o dublă regiune: în vecinătatea uscatului, o câmpie joasă, mlăștinoasă, bântuită de friguri, *laguna moartă*; spre mare, un lac mare presărat cu mici insule, legat de Adriatică, înviorat de flux și de vânturile din larg: *laguna vie*. Aici, pe insulele lagunei vie, în spatele brâului protector al *lidi*-lor, s-a întemeiat Veneția.

Primele așezări. Chiar din primul secol al Imperiului Roman, această regiune a prins viață. Marile cetăți ale litoralului: Ravena și Altinum, Concordia și Aquilea aveau porturi la mare. Aici se exploatau bogățiile naturale, peștele și sarea; un drum ferit de furtunile din larg era deschis negoțului maritim. Totuși, abia la începutul veacului al V-lea, au intrat lagunele cu adevărat în istorie.

Când valul marilor năvăliri barbare trecu peste Italia, când, rând pe rând, goții lui Alaric și hunii lui Attila, în secolul al V-lea, și ostrogoții, francii, lombarzii, în secolul al VI-lea, au răspândit în această regiune înfloritoare ruina și teroarea, populațiile înnebunite – fugind din fața cotropitorilor – căutară un adăpost în refugiul natural pe care-l ofereau insulele lagunelor. Fără îndoială, această migrație nu se înfăptui dintr-odată pe vremea lui Attila, așa cum spune legenda; hunii

odată plecați, oamenii s-au înapoiat în orașele pustiite ale uscatului, reparând distrugerile pricinuite de barbari.

Dar orice siguranță pierise de acum înainte în această parte a Italiei. Când lombarzii, la rândul lor, s-au năpustit, semănând în urma lor panica mărită de profeții înflorătoare, locuitorii orașelor s-au refugiat din nou în lagună și de data aceasta n-au mai părăsit-o. Pentru a-i fixa aici și mai temeinic, episcopii au transportat pe insule moaștele adorate și bogățiile bisericilor lor; din acest jalnic exod, o viață nouă se născu.

Grado, în delta fluviului Isonzo, îi adăposti pe fugarii din Aquilea și deveni un oraș mare, al cărui episcop, purtând titlul de patriarh, fu șeful spiritual al noii Veneții. În estuarul Livenzei, Caorla se născu pentru a-i primi pe refugiați și pe episcopul din Concordia. În apropiere de Piave, Heracliana și Equilium (astăzi Iesolo) au adăpostit populația și pe episcopul din Opitergium. Heracliana a fost, în secolul al VII-lea, prima capitală politică a regiunii. Oamenii din Altinum s-au refugiat în insulele nordice ale lagunei venețiene, la Torcello, care avea un episcop la Burano, la Murano, la Mazzorbo; cei din Monselice și din Padova s-au așezat puțin mai spre sud, la Malamocco, care a fost sediul unui episcopat și la Chioggia.

Printr-o curioasă întâmplare, grupul de insule pe care mai târziu avea să înflorească Veneția a fost cel mai slab ocupat; Rialto, Olivolo, Spinalunga (Giudecca actuală), Dorsoduro, insule joase și de mică întindere, au primit doar câțiva persoane. În Veneția primitivă, aceea a veacului al VI-lea și al VII-lea, centrul religios a fost Grado, centrul politic Heracliana, centrul comercial Torcello.

Viața în lagună. Cât de aspră a fost viața primilor locuitori ai lagunei este ușor de închipuit. Pentru a putea trăi pe aceste mlaștini, ei au trebuit să creeze însăși pământul pe care voiau să se așeze; solul a trebuit să fie consolidat, umplându-se locurile neuscate; pământul cucerit a trebuit să fie apărat cu diguri din împletitură de salcie și răchită; trebuiau deschise scurgeri

pentru ape, săpate canale și înjghebate adăposturi pentru bărci; totodată trebuiau să-și agonisească și viața.

Din fericire, lemnul nu lipsea pe acest țărm, acoperit pe atunci cu întinse păduri de pini maritime: pescuitul și vânatul păsărilor de apă asigurau traiul; salinele erau un izvor de bogăție viitoare. Pe pământul umed și fertil s-au plantat grădini și vii, iar pentru asanarea și canalizarea lagunei se profita de flux și reflux. Apa potabilă lipsea: răul a fost imediat remediat, construindu-se cisterne. Toate aceste orașe noi au înțeles de timpuriu că viitorul lor era mai ales pe mare.

În tragedia sa *Nave*, Gabriele d'Annunzio a făcut să retrăiască, cu o intensitate de admirabilă viziune, strania și sălbatica existență a acestor cetăți care se nășteau, în care se părea – cum spune poetul – că s-ar fi revenit „la zorile vremurilor”. El a scos în relief, printr-un minunat simbol, ceea ce avea să facă grandoarea viitoare a Veneției, „a cetății clădită în locurile deșerte, fără ziduri, fără porți, fără morminte, dar ale cărei forțe și temelii se sprijină pe mare”. O curioasă mărturie de la începutul secolului al VI-lea, cea mai veche relatare care se referă la istoria Veneției, completează acest poetic tablou, prin realitatea precisă a faptelor.

Într-o scrisoare adresată „tribunilor oamenilor de mare, care administrează Venețiile”, Cassiodor, pe atunci ministru al regelui ostrogoților, Teodoric, descrie în felul următor regiunea lagunelor: „La voi, fluxul și refluxul acoperă și descoperă pe rând fața câmpiilor. Casele voastre seamănă cu cuiburile unor păsări de mare, care sunt când pe pământ, când plutesc pe ape, ca niște Ciclade. Locuințele apar risipite pe întinderea valurilor, nu ca o operă a naturii, ci ca un efect al muncii omenești. Cu ajutorul trestii flexibile împletite, pământul devine solid și voi nu vă temeți să opuneți valurilor mării acest subred meterez”.

Singura bogăție a țării sunt peștii și salinele; viața este deci modestă și egalitatea e absolută, într-o existență la fel de aspră

pentru toți. La zidul casei, „ca un animal domestic”, este legată barca, singurul mijloc pentru deplasare și aflarea hranei. Din acest moment, populația lagunelor venețiene apare ca un popor de navigatori, a cărui îndrăzneală nu șovăie să depășească valurile întotdeauna liniștite ale lagunei și a cărui întregă viață se petrece pe ape. Și Cassiodor adaugă acestei schițări a aspectului pe care-l prezintă ținutul: „De departe luntrile voastre par să alunece pe câmpie, căci corpul corabiei nu se vede. Ele înaintează trase de funii, căci vâsla nu poate fi folosită, și temându-se să întrebuițeze pânzele, oamenii voștri se slujesc de umbletul încet al luntrașului”.

În prezent, în unele colțuri pierdute ale lagunei, în casele pescarilor din împrejurimile orașului Grado, în locuințele clădite pe pari din regiunea Comacchio, se regăsesc urmele trăsăturilor esențiale ale tabloului zugrăvit de Cassiodor, colibe de lemn de care se leagă luntrea, plutirile lente pe canalele înguste, unde bărcile par să lunece pe livada verde a algelor mișcătoare, toate aceste vestigii ale unui trecut pe care natura le-a impus primilor locuitori ai lagunelor și pe care încă le mai impune.

Torcello. Între toate aceste orașe moarte care au precedat Venetia și care încet, încet au reintrat în umbră, înecate în noroiul lagunei sau reduse la condiția satelor mizerabile, a mai rămas unul singur, deosebit de evocator al acestei epoci primitive și îndepărtate: Torcello.

La două ore depărtare de Venetia, în apele grele ale lagunei stătătoare se află o insulă pustie și bântuită de friguri. Pe vremuri, în acest loc aproape nelocuit, unde doar câteva case de pescari, pitite în umbra monumentelor singuratiche, amintesc că altă dată a fost viață pe aici, se înălța un oraș populat și înfloritor. Până în secolul al X-lea și al XI-lea, Torcello a fost marea cetate a comerțului lagunei; ea posedă palate, biserici, un canal mare ca și Venetia; încet, încet, înecată de nisip, nesănătoasă, părăsită, ea decăzu.

Din măreția sa dispărută, Torcello păstrează două monumente admirabile, și în aceste locuri, unde stăpânesc, cum spune Barres, „liniștea și vântul morții”, mintea, în chip firesc, se întoarce spre originile Venetiei și regăsește aici aspectele ei cele mai vechi. Domul, în formă de bazilică, cu decorul său de mozaicuri bizantine, amintește ceea ce era primitivul San Marco înaintea reconstrucției din mijlocul secolului al XI-lea; rotonda Santa-Fosca, cu eleganta galerie octogonală, care o înconjoară, dă pieței pustii una dintre acele note orientale pe care Venetia le-a îndrăgit de timpuriu. În această singurătate de o tristețe atât de sfâșietoare, în fața acestui vast orizont, de mlaștini stătătoare și posomorâte, Torcello evocă cu melancolie Venetia primitivă și înfățișează cele mai vechi opere ale artei venețiene.

Întemeierea Venetiei. În timp ce pe nesimțite dispăreau toate aceste mici Venetii, primele așezări ale cetății San Marco, adevărata Venetie, se ridicau cu încetul. Venetia profită de rivalitățile care opuneau în lupte diferitele cetăți ale lagunei, avide de a-și disputa hegemonia, precum și de lungile și aprigele lupte care puneau față în față Heracliana și Iesolo. Ea îi primi pe exilații care căutau refugiu fie la Malamocco, fie la Rialto. Grupul de insule pe care-l ocupă este, începând din 774, destul de populat pentru ca un episcopat particular, detașat de dioceza din Malamocco, să fie stabilit la Alivolo, pentru insulele din Rialto. Ceva mai târziu, în 812, reședința ducelui, fixată mai întâi la Heracliana, apoi la Malamocco, a fost transferată în insula Rialto, mai puțin expusă decât Malamocco atacurilor venind dinspre uscat și amenințărilor francilor.

În mod natural, în noua capitală, în jurul conducătorului politic al lagunei, s-au grupat, părăsind insulițele în care trăiau, principalele familii ale aristocrației cetăților, acelea care se făceau mai târziu că reprezintă cel mai vechi patriciat al Venetiei. Începutului acestei măriri, dogele Iustinian Parteciaco îi

Veneția adăugă prestigiul religios, clădind prin 828, pentru adăpostirea relicvelor Sfântului Marcu, prima biserică consfințită cu numele evanghelistului, măbind astfel forța cu atracția politică. Din ce în ce mai mult, din întregul arhipelag venețian, tot ce era mai de seamă veni să se stabilească la Veneția. Din mijlocul secolului al IX-lea, ea era centrul politic al regiunii; cincizeci de ani mai târziu, Grado, care-i disputa hegemonia spirituală, decăzu; după o sută de ani, Torcello, rivala sa comercială, se stinse și ea. Pe ruinele lor, Veneția se îndrepta încet spre glorioasa sa menire.

CAPITOLUL AL II-LEA

Apariția măreției venețiene

Din secolul al VI-lea până în secolul al XI-lea

Primele forme de guvernământ. Cucerirea independenței. Dezvoltarea economică. Civilizația venețiană. Dominarea Adriaticii.

Dacă încercăm să analizăm elementele măreției venețiene, să cercetăm cauzele care au determinat prosperitatea sa economică, orientarea politicii și caracterul însuși al civilizației sale, aflăm un fapt pe care trebuie să-l reținem înaintea de toate: importanța relațiilor pe care cetatea San Marco le-a întreținut, în toate secolele istoriei sale, cu Orientul. În primele zile ale existenței sale și timp de mulți ani, Veneția se închină Bizanțului: supusă împăraților din secolul al VI-lea până la mijlocul secolului al IX-lea, ea a rămas apoi vasala lor, pentru a deveni mai târziu aliata și, în cele din urmă, moștenitoarea lor. Aceste raporturi strânse și constante au lăsat o urmă deosebită în istoria ei primitivă, care se poate vedea în toată perioada, mergând de la origini până în secolul al XI-lea, în timpul căreia s-a stabilit și s-a fondat viitoarea mărire a cetății.

Primele forme de guvernământ. Din Bizanț a primit Veneția instituțiile ei cele mai vechi și tot Bizanțului îi datorează și primele baze ale Constituției sale. Vechea Veneție a fost în secolul al VI-lea una dintre provinciile Italiei bizantine, sub autoritatea supremă a exarhatului din Ravena. Cetățile lagunei au fost mai întâi administrate – ca toate orașele exarhatului – de funcționari denumiți *tribuni*: aceștia erau aleși din aristocrația locală, numiți poate chiar de populație, în orice caz confirmați de împărat. Deasupra tribunilor este numit, spre

sfârșitul secolului al VII-lea, un *duce*, ales și el la început de guvernul imperial; când în 726 Italia se răzvrătește împotriva Bizanțului, ducele devine electiv și este ales de tribuni și clerul cetăților. După câteva încercări de împotrivire, autoritatea bizantină acceptă noul regim, care devine definitiv începând din 742.

Ducele, viitorul doge, nu este la origine ceea ce va deveni mai târziu; cronică venețiană îl reprezintă, printr-un adevărat anacronism, investit, chiar de la început, cu puteri aproape suverane. Deși devenise electiv, ducele de Veneția nu rămânea mai puțin supusul și omul împăratului bizantin, „preaplecatură duce de Veneția”, așa cum el însuși se intitula. Chiar atunci când, în mijlocul secolului al IX-lea, această legătură de atâr-nare cam strâmtă mai slăbi, pecetea bizantină continuă să per-siste atotputernică în jurul căpeteniei statului venețian, în titlurile pe care le purta, în ceremonialul cu care se înconjura, în caracterul însuși al puterii pe care o exercita.

Îmbrăcămintea ducală amintea de costumele exarhilor din Ravena și a împăraților din Constantinopol; rugăciunile pentru duce erau făcute în biserici după formulele grecești; când el murea, funeraliile sale erau celebrate după riturile etichetei bizantine. Ducele era de asemenea mândru să primească și să poarte titlurile sonore ale demnităților Curții din Bizanț; în veacurile al IX-lea și al X-lea, și chiar mai târziu, ducii de Veneția adăugau cu mândrie la numele lor numirile *hypatos*, *protospathaire*, *patrice* sau *proedre* imperial. Erau fericiți să-și trimită fiii pentru câțva timp la Constantinopol, să se unească prin căsătorii cu familia domnitoare din Bizanț. Adevărul este că atât politica lor, cât și vanitatea lor trăgeau foloase din toate acestea: în prestigiul care se răsfrângea asupra lor din Bizanț în depărtat, ducii găseau, în fața poporului pe care-l guvernau, un element de putere, de forță și de trăinicie.

De timpuriu, într-adevăr, ducii au avut tendința de a-și transmite puterea prin ereditate; pentru a înlesni trecerea pu-terii, ei îi asociau, încă din viață, pe fiii lor autorității lor, întemeind astfel adevărate dinastii. Din 811 până la 887, șapte Parteciaci au ocupat, aproape fără întrerupere, magistratura supremă; din 932 până la 976, ea aparținu familiei Candiani, din 976 până la 1032, familiei Orseoli. Fără îndoială, această evoluție spre monarhie nu se desăvârși fără opunerii; ducii au avut de luptat împotriva ostilității geloase a aristocrației locale, împotriva relei voințe a patriarhilor din Grado.

Istoria primitivă a Veneției este plină, ca și aceea a Bi-zanțului, de conspirații contra suveranilor, de tulburări și răs-coale interne. Ducii învinseseră toate aceste greutăți, mai ales datorită ajutorului pe care împăratul grec, protectorul lor, nu-l precupeți de fel. Și când, în 812, ducele își stabili definitiv reședința la Rialto, când atracția crescândă a noii capitale atrase aici marile familii din celelalte cetăți, punând această aristo-crație mai direct sub supravegherea prințului, puterea ducală nu mai încetă de a crește.

După chipul împăratului bizantin, protectorul și modelul lor, dogii, începând din veacul al IX-lea până în veacul al XI-lea, își constituiră o autoritate absolut monarhică. Alegerea populară care-i numea nu mai fu în curând decât o simplă formalitate. După ce noul cap al statului venețian era salutat de aclamațiile unei adunări destul de gălăgioase, el era condus la Bazilica San Marco. Aici, primul demnitar al clerului bisericesc îl investea înmânându-i sceptrul și stindardul cu chipul Sfântului Marcu; apoi la palat, dogele primea jură-mântul de credință al poporului său.

De atunci, capul suprem al cetății, dogele, prezida Înalta Curte de Justiție (*curia ducis*), centrul administrației publice, ca și al administrației judiciare, unde dogele îi chema alături de el pe reprezentanții clerului, ai aristocrației și ai poporului. Dogele convoca adunarea poporului, numea funcționarii și pe

judecători, comanda armata, încheia tratatele, hotăra pacea sau războiul; el administra finanțele statului cu o autoritate atât de absolută, încât tezaurul public (*camera palatii*) se confunda cu casa de bani particulară a prințului (*camera ducis*). El exercita asupra clerului o putere nelimitată și avea garda lui, ca un rege.

În tradiția oligarhică a secolelor posterioare, unii dintre acești primi dogi – un Pietro al IV-lea Candiano (959–976), de pildă – sunt înfățișați ca adevărați tirani. Fără îndoială, autoritatea lor era în parte mărginită de colaborarea aristocrației care-l asista pe doge în guvernare și în administrarea justiției, din rândurile căreia se recrutau înalții demnitari eclesiastici și civili; ea era limitată de existența adunării populare, pe care o conduceau șefii acestei aristocrații. Din acest antagonism se nășteau conflicte adeseori sângeroase, tragedii de felul celor bizantine, în care se manifesta oroarea pe care Venetia a simțit-o dintotdeauna pentru monarhia absolută.

În 976, Pietro al IV-lea Candiano fu doge. A fost un om activ, îndrăzneț, ambițios și puternic; căsătorit cu o nepoată a împăratului Otto I, mândru de această alianță și de propria bogăție, el visa să îngenuncheze sub autoritatea său aristocrația venețiană. După un obicei favorit al dogilor, el își instalase fiul pe scaunul patriarhal al Grado-ului, pentru a concentra în familia sa autoritatea politică și religioasă, și zdrobi cu asprime orice împotriviire. Un complot fu urzit pentru răsturnarea lui.

Dar Palatul Ducal era o citadelă, iar apărarea ei incredințată gărzii personale a dogelui. Conjurații au hotărât să-l atace pe prinț prin foc. Silit să fugă din palatul în flăcări, Candiano încearcă să ajungă până la adăpostul lui San Marco, printr-un drum tănuț, dar se izbește de conspiratori. Zadarnic le cere îndurarea pentru el și pentru tânărul său fiu; în timp ce flăcările mistuie orașul, distrugând palatul, San Marco, Sfântul Teodor și peste trei sute de case, dogele este masacrat împreună cu copilul care-l întovărășea. Atât de mare a fost ura pe care Candiano o inspirase, încât nici măcar cadavrele lor nu

au fost respectate și au fost zvârlite la abator; numai cu mare greutate, câteva zile mai târziu, s-a putut obține pentru ele un loc decent de îngropăciune. Această sângeroasă tragedie rămase ca o amenințare pentru toți aceia care, la Venetia, ar fi visat să înscăuneze tirania.

Cucerirea neatârării. Dacă prin cele mai vechi forme ale guvernământului său, Venetia era legată de Orient, politica și mai ales grija neatârării sale o atrăgeau spre Bizanț.

Când la sfârșitul secolului al VIII-lea, Carol cel Mare deveni stăpânul Italiei, o chestiune deosebit de gravă se ivi pentru statul lagunelor. Din toate părțile amenințarea francilor încercuia Venetia; ambiția carolingiană aspira s-o cuprindă în noul imperiu. Ceasul era hotărâtor pentru viitorul cetății. Devenind supusa marelui rege ai francilor, va fi ea oare atrasă în orbita civilizației occidentale și va primi pecetea germanică și feudală? Sau va rămâne bizantină, adică independentă și stăpâna destinelor ei?

Venețienii simțiră întregul avantaj pe care-l oferea suzeranitatea atât de puțin supărătoare a împăratului grec care era departe de ei. În insulele lagunei exista însă și un partid franc, patriarhul Ioan al Grado-ului fiind capul acestuia. Împotriva intrigilor sale dogele reacționează cu energie; Grado fu asediat și ocupat, iar patriarhul aruncat din înălțimea unui turn (802). Urmașul său, Fortunat, îi ceru lui Carol cel Mare să răzbune această crimă; de data aceasta, o revoluție internă înlătură partidul bizantin. În 804, fu ales un doge binevoitor francilor; partida părea atât de sigur câștigată, încât în împărțirea statelor sale, făcută în 806, Carol cel Mare dispuse ca stăpânitor al vechii Venetii. Nu era totuși decât un triumf trecător, majoritatea locuitorilor lagunei încăpățânându-se, în ciuda șefilor lor, într-o nestrămutată credință față de Imperiul Grec.

Venetia se trezi curând: când în 810, fiul lui Carol cel Mare, Pepin, încercă s-o îngenuncheze prin forță, ea rezistă. Francii o atacară pe uscat și pe mare; Heracliana și Chioggia

căzură în mâinile lor; Malamocco, capitala, fu asediată. Tradiția locală, al cărei ecou glorios ajunsese până la Constantinopol, povestește că timp de luni de zile venețienii, adăpostiți în lagunele lor, ar fi înfruntat toate atacurile francilor. Pepin, la capătul puterilor, le striga: „Sunteți supușii mei, căci faceți parte din țara și din imperiul meu”. Ei răspundeau: „Numai pe împăratul romanilor îl vom asculta, pe tine niciodată!”¹ Nu încapă îndoială că numai patriotismul venețienilor a transformat în victorie o înfrângere sigură. De fapt, vechea Veneția a fost cucerită de armatele lui Carol cel Mare, în afară de insula Rialto, atât de greu accesibilă. Și aceasta numai pentru scurtă durată.

Prin tratatul din 812, Carol cel Mare înapoia Imperiului Grec, împreună cu Istria și Dalmația, cetățile venețiene ale lagunei. Eveniment de mare însemnătate: scăpând din mâna puternicului Cezar carolingian, Veneția scăpa în același timp de întreaga serie de revoluții care aveau să transforme în curând fața Europei Occidentale. Rămânând sub protectoratul Bizanțului, ea evită feudalitatea, regimul comunal, tot ceea ce avea să tulbure atât de grav restul Italiei. Credința sa față de Imperiul Grec îi aduse în același timp independența și mărirea.

Aceasta nu înseamnă că, din secolul al IX-lea și până în secolul al XI-lea, Veneția nu a trăit în bună înțelegere cu succesorii și continuatorii marelui împărat carolingian. Există o serie de convenții, între 840 și 1220, prin care moștenitorii italieni ai lui Carol cel Mare, ca și împărații germani, garantează independența venețiană și favorizează prin condiții, de la act la act, mai largi dezvoltarea comerțului său continental. Cu Cezarii germanici ai secolului al X-lea, orașul a întreținut cele mai bune legături.

Otto I și-a căsătorit fiica cu un doge și a dovedit, prin largi concesii de privilegii, bunăvoința sa față de cetate. Otto

¹ Constantin Porfirogenetul

al II-lea, ostil mai întâi Republicii, a trebuit să se resemneze și să-i restituie, prin convenția din 983, toate avantajele comerciale pe care încercase să i le răpească; Otto al III-lea a fost prietenul intim al dogelui Pietro al II-lea Orseolo, iar vizita făcută la Veneția în anul 1001 a fost o răsunătoare mărturie a simpatiei care lega cele două state.

Dezvoltarea economică. Devreme, venețienii înțeleseseră că viitorul lor era pe mare. Încă din epoca lui Cassiodor, ei străbăteau pe valuri „spații imense”; pe vremea lui Carol cel Mare, ei mergeau până în Orient, de unde aduceau minunate stoffe de mătase, colorate în purpură și garnisite cu blănuri și pene. Când, la mijlocul secolului al IX-lea, marina lor se dezvoltă, când încep să construiască vase de mai mare tonaj și când, mai ales, crearea unei flote de război asigură comerțului mai multă siguranță, aceste relații devin din zi în zi mai întinse și mai active. În secolul al X-lea, venețienii aduc din Constantinopol în Occident țesăturile prețioase fabricate de industria bizantină, și, din acest moment, un regim special le asigură, pe întreaga întindere a Imperiului Grec, scutiri de dări și privilegii.

Tratatul de comerț semnat în martie 992 între Veneția și împăratul Vasile al II-lea – primul din seria actelor care aveau să mărească în chip atât de strălucit bogăția Republicii – acorda comercianților venețieni importante reduceri asupra taxelor vamale percepute la intrarea și la ieșirea din Dardanele; acesta le mai dădea garanții împotriva jignirilor la care puteau fi expuși din partea funcționarilor greci și protecția unei jurisdicții speciale în porturile imperiului. Aceste avantaje asigurau venețienilor, în Orientul bizantin, o situație fără pereche; ele făceau concurența rivalilor din Amalfi sau din Bari aproape imposibilă.

În același timp, Veneția, cu toate că de multe ori îi era interzis să o facă, lega relații de negoț cu lumea musulmană. Ambasadorii ei vizitau, spre sfârșitul secolului al X-lea, orașele